

PRIKAZI I RECENZIJE

Stipe Nimac (ur.)

PRAKTIČNA TEOLOGIJA DANAS. STANJE I PERSPEKTIVE

Ravnokotarski cvit, Lepuri, 2016., 260 str.

U izdanju nakladnika 'Ravnokotarski cvit' iz Lepura 2016. godine izdan je priručnik pod naslovom *Praktična teologija danas. Stanje i perspektive*. Urednik je ovog vrijednog djela prof. dr. sc. Stipe Nimac, umirovljeni profesor pastoralne teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu. Knjiga je napisana na 260 stranica, a podijeljena je u šest velikih cjelina. Pored njih djelo sadrži i urednikovu riječ, bilješku o autorima te sažetak na njemačkom, španjolskom i engleskom jeziku. Svaka od šest velikih cjelina ili poglavlja, koja sačinjavaju glavni sadržaj djela, ima svog autora, četvorica su iz Njemačke, jedan iz Bosne i Hercegovine i jedan iz Hrvatske.

1. Praktična teologija kao teološka disciplina u povijesti i sadašnjosti

Prvo veliko poglavlje ovog priručnika napisao je njemački pastoralist August Laumer pod naslovom *Praktična teologija kao teološka disciplina u povijesti i sadašnjosti* (str. 11-92). Ovo veliko poglavlje samo bi za sebe moglo biti mali priručnik iz povijesti pastoralne ili praktične teologije. Ta je tvrdnja sasvim opravdana, osobito s obzirom na povijest discipline od kraja osamnaestog stoljeća do najnovijih vremena, te osobito imajući u vidu njemačko govorno područje na kojemu se disciplina tijekom najvećeg dijela toga razdoblja snažnije razvijala.

Autor je posvećen sustavnom i prilično iscrpnom i objektivnom teološko-povijesnom prikazu glavnih pravaca i autora koji su obilježili povijest ove discipline, počevši od glavnih djela vezanih za određena pastoralna pitanja i područja koja su prethodila velikom Rautenstrauchovu pothvatu obnove teoloških studija na bečkom sveučilištu krajem osamnaestog stoljeća, a pritom i uvrštavanju pastoralne teologije u kurikulum teološkog studija. Iscrpan prikaz nacрта Rautenstrauchove obnove prikazan je detaljno, ali s pretežitim naglaskom na glavnim točkama obnove studija kako je bila zamišljena. Prije nego

što se posveti Sailerovim biblijsko-teološkim polazištima shvaćanja pastoralna, autor kratko iznosi glavne točke te spominje glavne autore pastoralne teologije prosvjetiteljskog težišta. S pravom se posebno ističe važnost Sailerova doprinosa razvitku discipline, imajući osobito pred očima važnost odmaka od koristonosnih shvaćanja teologije pastoralna koja su bila usmjerena na svođenje ove discipline isključivo na pitanja upućivanja budućih svećenika u njihovu službu. Osobito važan dio predstavlja prikazivanje djela oca katoličke pastoralne teologije Antona Grafa s kojim ova disciplina, što se tiče njezina znanstvenog karaktera i crkvenog određenja, definitivno izlazi iz područja shvaćanja samo kao čistog upućivanja klerika u zadaće njihove službe. Autor u tome pogledu poseban naglasak stavlja na značenje Grafova glavnog djela "Kritički prikaz aktualnog stanja praktične teologije" iz 1841. godine. Znanstvenost i crkvenost, kao glavne oznake Grafove praktične teologije, prožimaju cjelokupan prikaz djela ovog iznimnog teologa, iako autor na kraju ističe i opravdanu žalost zbog zanemarivanja Grafova djela: »Za razliku od mnogih svojih katoličkih kolega, Graf se svojedobno svesrdno trudio oko fundiranja znanstveno-teorijskog obrazloženja te poglavito oko adekvatnog smještanja praktične teologije u znanstvene teološke okvire. Njegov je doprinos utemeljenju, obrazloženju te promicanju praktične teologije od velike važnosti, iako ga je kasnije dobro prekrilo veo zaborava, odnosno, točnije i bolje rečeno: njegov se enormni praktično-teološki doprinos kasnije velikim dijelom hotimice marginalizirao« (str. 34). Razlučivanje Grafova doprinosa razvitku pastoralne teologije upotpunjeno je ukazivanjem na žalosno suprotne tendencije vraćanja na stara poimanja ove discipline koja su se javila i kod nekih Grafovih učenika.

Razlučivanje novih polazišta u pastoralnoj teologiji osobito je istaknut dio ovog poglavlja knjige. U prvome se redu to odnosi na ukazivanje na doprinos nekih novih pravaca i teologa, od kojih se na početku dvadesetog stoljeća posebno ističe Constantin Noppel te još nekoliko teologa. Ipak, najveći i najznačajniji dio razlučivanja novih pravaca s pravom je posvećen dvojici najvećih katoličkih pastoralnih teologa toga vremena, Franzu Xaveru Arnoldu i Karlu Rahneru. Ovaj je prvi, osobito svojim teološko-pastoralnim naglašavanjem i razlučivanjem božansko-ljudskog elementa u odnosu na pastoral te razlikovanjem procesa i posredovanja spasenja, ostavio neizbrisiv trag u povijesti ove discipline. Na taj je način produbio važne uvide o primatu božanskog elementa u pastoralu, ali i o istinskom značenju crkvenog posredovanja. U povezanosti s njim, ali i kao samostalan teolog, Karl Rahner dao je vjerojatno najznačajniji doprinos razvitku pastoralne teologije u osvit Drugog vatikanskog sabora i nakon njega. Veliki *Priručnik pastoralne teologije*, koji je on uredio zajedno s

kolegama u nekoliko svezaka i tijekom nekoliko godina, do danas je, nažalost, ostao zakopanim blagom pastoralne teologije. No Rahnerov utjecaj na sam Sabor i njegovu pastoralnu percepciju zbog toga nije umanjen.

Ovo poglavlje knjige završava nekolikim manjim odlomcima o važnim novim pokušajima sagledavanja pastoralne teologije danas. Od takvih su pokušaja posebno obrađeni onaj koji se tiče shvaćanja modela tzv. kibernetičkog kruga Rolfa Zerfaña, pokušaj razumijevanja praktične teologije kao teorije komunikativnog djelovanja Helmuta Peukerta te pravac koji pastoralnu teologiju promatra kao percepcijsku znanost.

2. Pastoralna teologija danas. Koncilske perspektive u kasnomodernim vremenima

Osobito zanimljiv i sasvim poseban pokušaj razlučivanja stanja pastoralne teologije u vremenu kasne moderne, koje bi mnogi nazvali i razdobljem tzv. postmoderne, daje njemački pastoralni teolog Rainer Bucher u drugom poglavlju ovog priručnika. Zanimljivost i posebnost pritom se posebno ogledaju u autorovu načinu prikaza sadašnjeg stanja Crkve i nekih njezinih bitnih sastavnica, kao što su njezina tradicija i subjekti. Taj način prikaza obilježen je posebnim osjećajem za zdravu kritičnost i realno prosuđivanje sadašnjeg stanja. No autor takav pothvat ne poduzima tek iz jednostavne teološke ambicije prokazivanja manjkavosti crkvenog života ili nemogućnosti ili pak slabosti odgovora aktualne teologije u pogledu suočavanja s društveno-kulturnim izazovima. Autor ovaj pokušaj poduzima s ciljem ukazivanja na realne perspektive pastoralne teologije u budućnosti.

Upravo su perspektive jedan od središnjih elemenata ovog poglavlja priručnika. Autor ih jasno postavlja u okvir teologije Drugog vatikanskog sabora, čiju Pastoralnu konstituciju o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* vidi središnjim elementom promišljanja u ovome smislu. Upravo na temelju saborske teologije promišlja o realnoj i na konkretan život usmjerenoj pastoralnoj teologiji. Upravo zato i ističe da se koncilska pastoralna teologija »čvrsto odlučila za temeljnu opciju solidarnosti s egzistencijalnim i orijentacijskim problemima suvremenog čovjeka, unatoč svakoj mogućoj kulturno-pesimističkoj, paušalnoj percepciji stvarnosti, neovisno o tome potječe li ona iz 'konzervativnog' ili pak 'progresivnog' tabora« (str. 107).

Posljednji dio ovog poglavlja autor je posvetio tzv. kenotičkoj pastoralnoj teologiji. Govoreći o kenotičkoj strukturi pastoralne teologije, autor osobito ističe utemeljenje ovakva poimanja ove discipline na temelju shvaćanja Cr-

kve i njezina djelovanja kako je istaknuto u dokumentima Drugog vaticanskog sabora, a osobito u Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*. Ovakvo poimanje izriče istinu da je pastoral u prvome redu utjeloviteljska, konkretna i konkretnim određena stvarnost. Kao takav on predstavlja predmet ove discipline pa je stoga i ona bitno obilježena promišljanjem o konkretnom, realnom i u točno određenom prostoru i vremenu omeđenom djelovanju crkvene zajednice.

3. Aktualno stanje i perspektive pastoralne teologije kao teološke discipline

Njemački pastoralni teolog i religijski pedagog Norbert Mette u trećem poglavlju ovog priručnika posebno se bavi pitanjem aktualnog stanja i perspektiva pastoralne teologije. Kako je iz teksta jasno vidljivo, to uključuje i razlučivanje nekih od temeljnih elemenata discipline. Stanje discipline u vremenu tzv. kasne moderne upravo je oslikano u teološkom opisu važnih sastavnica discipline. Prva je od njih pitanje njezina naziva: pastoralna ili praktična teologija. Vezano za to pitanje autor se zaustavlja na pojedinim razlozima korištenja naziva praktična teologija, kao i na određenim ograničenjima vezanim za korištenje naziva pastoralna teologija. Njezin i materijalni i formalni predmet proučavanja, kao i njezin teološki status općenito, predstavljaju središnji dio ovoga dijela knjige. Crkva kao cjelovita zajednica, koja ne uključuje samo službenike već i sve vjernike, u svome je djelovanju usmjerenom trajnom unapređenju poseban predmet proučavanja. Iako često osporavan, teološki je status ove discipline ne samo prepoznat već i ključan za sveobuhvatan i cjelovit teološki diskurs općenito. Osobito su važne sastavnice Metteova doprinosa ovom priručniku govor o metodi i odnosu teorije i prakse u praktičnoj teologiji. U pitanju metode autor se osobito zaustavlja na njemu posebno bliskoj metodologiji 'vidjeti – prosuditi – djelovati', koju pokušava predstaviti na osuvremenjen način pokazujući potrebu za upravo takvom metodom. Pitanju odnosa teorije i prakse prilazi kao posebno važnom budući da se njegovim prikladnim shvaćanjem i određenjem rješava cijeli niz drugih, a osobito epistemoloških pitanja vezanih za sam identitet discipline. Dok ukazuje na cijeli niz prijedloga koje su različiti teolozi iznijeli u pogledu ove teme, autor osobito ističe važnost uklanjanja od pogubnih isključivo deduktivističkih težnji koje praksu vide tek područjem preslikavanja određenih teorija, pa zato i ističe da se samu praksu »već duže vrijeme ne smatra samo konkretnim mjestom puke aplikacije najrazličitijih teorija« (str. 146). Drugim riječima, odnos teorije i prakse daleko je složeniji i metodičniji od svih pojednostavljujućih pokušaja rješenja njihova odnosa.

4. Kršćanska suvremenost? Pastoralna teologija u avanturama kasne moderne

Njemački pastoralni teolog Christian Bauer na jedinstven se način bavi temom kršćanske suvremenosti, i to upravo pod prizmom njezina značenja za pastoralnu teologiju. Ukazujući najprije na filozofijske i teološke elemente krize kulturnog, a onda i teološko-pastoralnog prijelaza iz moderne u kasnu modernu, tj. u postmodernu, autor na specifičan način izdvaja i oslikava elemente izraza današnjeg kulturnog i tradicijskog kršćanskog mentaliteta. Kršćansku vjeru i nasljedovanje u današnjim okolnostima promatra pod vidom rizika. U svemu tome jasno se poziva na evanđeoske elemente koje u povijesnom životu Isusa Krista i u njegovim riječima prepoznaje kao ključne za današnje kršćansko svjedočenje. Svoje navode potkrepljuje mišljenjima provjerenih filozofskih i teoloških autoriteta. Pastoralnu teologiju pod vidom kršćanske suvremenosti jasno uokviruje u teologiju Drugog vatikanskog sabora pa stoga, pozivajući se na Michela de Certeaua, i ističe: »Odlučujući pak moment svake pastoralne teologije koja izrasta iz koncilskih zasada sastojao bi se u sljedećem: 'zajedno s drugima ići, dakle, do samoga kraja svih mogućih napetosti i ambicija' dotično dane i aktualne sadašnjice, ali istodobno u njezinim rizičnim zonama neprestance biti spreman i na poneko iznenađenje koje će jamačno pripomoći boljemu razumijevanju našega vlastitog evanđelja. I sami povratak navlastitim i prvobitnim kršćanskim izvorima, povratak koji nas na odveć paradoksalan način zapravo i čini istinskim suvremenicima, odvija se upravo na podlozi netom spomenute mogućnosti različitih iznenađenja...« (str. 167).

'Pastoralna teologija kršćanske suvremenosti' upravo je pod tim naslovom obrađena u zadnjem dijelu poglavlja ovog autora u priručniku. Prikazana je na doista teološki lijep i ponešto nekonvencionalan način. Budući da joj, kao teologiji svakodnevice i sasvim konkretnih životnih određenosti i usmjerenosti, nužno treba vlastita metoda djelovanja, autor u ovome dijelu izdvojenu temu obrađuje pod prizmom metode: vidjeti – prosuditi – djelovati. Svaki metodološki korak obrađuje zasebno, pokušavajući oslikati njegovu vrijednost u odnosu na raspoznavanje suvremenih društvenih i pastoralnih prilika, pri čemu nudi i osobnu teološku završnicu poglavlja.

5. Pastoralna teologija od Andrića do Bezića. Prikaz hrvatskih udžbenika pastoralne teologije 19. i 20. stoljeća

Sarajevski franjevački pastoralni teolog Ivan Šarčević u petom poglavlju ovog priručnika donosi sažet, ali jedinstven i poticajan pregled pastoralne teo-

logije na hrvatskom govornom području, i to pregledom i glavnim naglascima hrvatskih udžbenika iz pastoralne teologije devetnaestog i dvadesetog stoljeća. Autor najprije uokviruje nastanak hrvatskih pastoralnih udžbenika u povijesni kontekst Austro-Ugarske Monarhije druge polovice osamnaestog i prve polovice devetnaestog stoljeća. Zatim vlastiti govor o ovim vrijednim djelima usmjerava na prvi od udžbenika, tj. na djelo *Bogoslovje pastirsko* Jerolima Andrića iz Đakova, sastavljeno 1845., a objavljeno 1862. godine. Ovo djelo, tiskano u Zagrebu na narodnom jeziku, predstavlja, iako prilično klasičan i tradicionalan, ipak izuzetno važan početak naše teološko-pastoralne literature. Djelo je, u skladu s vremenskim okvirom, u bitnome posvećeno djelovanju svećenika u svim važnim aspektima njegove službe, a raspoređeno je u bitnome prema tzv. svećenikovim dužnostima.

Nakon ovog prvog udžbenika na hrvatskom jeziku autor se posvećuje obradi ostalih djela: *Katoličkom pastirskom bogoslovju* u dva sveska Martina Štiglića iz 1886. i 1887., prijevodu udžbenika s njemačkog jezika iz 1917., pod naslovom *Pastirsko bogoslovje*, autora Ignaza Schücha i Amanda Polza, koji su izradili Stjepan Gjanić i Bogoljub Strižić, *Pastirskom bogoslovju* u tri sveska (od 1930. do 1943.) i *Svećeničkoj službi* Dragutina Kniewalda iz 1938., *Dušobrižnikovoj orijentaciji* Ivana Škrebline iz 1956., te osobito djelima Živana Bezića: *Pastoralni rad*, *Pastoralni radnik* i *Pastoralna služba* (od 1982. do 1985.).

Nakon poprilično iscrpne obrade svih navedenih udžbenika autor ovog priloga o njima nudi i koncizan zaključak. U njemu se na poseban način usmjerava na činjenicu važnosti ovih djela za pastoralnu teologiju i pastoral na hrvatskom govornom području. Iako odišu duhom svoga vremena i uglavnom su usmjereni na bavljenje likom svećenika i njegovom službom, ova su djela važna za pastoral svoga vremena, ali su važna i kao svjedočanstvo o životu i nastojanjima Crkve tijekom sto pedeset godina njezina djelovanja koje obilježavaju. U njima je također oslikan i lik pastoralnog teologa onih vremena: »Udžbenici reflektiraju njihove autore kao vrlo radine, moralno stroge i nepopustljive ne samo prema drugima nego i prema sebi, pravedne i pobožne. Rezultat je to uvjerenja da pastoralnoga rada nema bez visoko moralnoga i asketskog života« (str. 226). Zasiurno se može dodati važan zaključak da je djelo ovih autora ostavljeno u njihovim udžbenicima važan poticaj za budući teološko-pastoralni angažman pastoralista hrvatskog govornog područja.

6. Tradicija i otvorenost. Situacija i imperativi pred praktičnom teologijom u Hrvatskoj

Splitski pastoralni teolog fra Stipe Nimac u šestom se i posljednjem dijelu ovog priručnika posebno bavi stanjem i izazovima pastoralne teologije u Hrvatskoj danas. Može se zaključiti da time pruža jasno i logično uokvirenje cijeloga priručnika, usmjeravajući ga pritom prema iskoracima kojima bi se trebali baviti pastoralisti u budućnosti. Napetost između tradicije i otvorenosti u svemu tome predstavlja prožimajuću notu autorova promišljanja.

Pojam pastoralne ili praktične teologije prvo je od pitanja s kojim se autor suočava. Može se istaknuti da je u tome pogledu skloniji primjeni pojma praktične teologije, a osobito na temelju već klasičnog nagnuća izbjegavanja svođenja ove discipline na promišljanje samo o pastiru. U temeljnim postavkama ove discipline autor osobito ističe njezinu određenost usmjerenošću teologije Drugoga vatikanskog sabora na suvremenog čovjeka i njegovu situaciju, kao i na njezinu kritičku ulogu u društvu. Stanje i zadaće ove discipline danas autor sagledava vrlo pažljivo i koncizno, prepoznajući najvažnije elemente onoga čime bi se pastoralna teologija danas u Hrvatskoj posebno trebala baviti. Autor u tome pogledu zadaće ove discipline promatra vezano za posebnosti aktualnog i društvenog i crkvenog okvira djelovanja. U cijelome sklopu važnih elemenata osobito vrijedi istaknuti autorov poziv na provođenje iscrpne teološke analize situacije i procesa u hrvatskom društvu s obzirom na rezultate recentnih istraživanja o važnim društvenim i vjerskim temama: »Na temelju svega toga treba provesti iscrpnu teološku analizu sadašnje situacije, tj. ne ponavljati samo rezultate empirijskih istraživanja, nego ih shvaćati i tumačiti u svjetlu evanđelja i 'čitati' kao znakove vremena. Tu je uključeno i pitanje odnosa praktične teologije prema društvenim i humanističkim znanostima, važnost njihovih metoda i uvida za nju te potreba za interdisciplinarnim radom« (str. 237). Ova je vrijedna opaska svojevrsan odgovor na određena nesnalaženja hrvatske pastoralne prakse s obzirom na iščitavanje i aktualiziranje uvida vezanih za rezultate socioreligijskih istraživanja koja se, manje-više, stalno provode.

Iako se ovo vrijedno djelo po naravi stvari definira kao priručnik iz pastoralne ili praktične teologije, ipak ga se u nekom pogledu slobodno može smatrati i udžbenikom iz ove discipline na hrvatskom govornom području danas. Njegova su poglavlja naime s jedne strane sažeta i koncizna, imajući u vidu širinu materije kojom se bave, ali su s druge strane i više nego otvorena i poticajna u smislu produbljivanja izabrane materije.

Vrijednost je ovoga djela posebno u činjenici pregledna i logična sagledavanja gotovo svih važnih elemenata ove discipline. Djelo se bavi njezinim znanstvenim počecima te donosi cijeli niz najvažnijih povijesnih elemenata njezina razvitka. U tome pogledu predstavlja posebno važan doprinos teološko-povijesnom utvrđivanju i prepoznavanju discipline na hrvatskom govornom području, u čemu, istini za volju, na tome govornom području i nema puno pisane i objedinjene literature.

Na temeljima teološko-povijesnih promišljanja priručnik se dotiče najvažnijih epistemoloških elemenata discipline. Sasvim su mu prirodna posložena i razrađena promišljanja o objektu i metodi discipline, ali i o njezinu teološkom statusu u spektru drugih teoloških predmeta. No priručnik ne ostaje samo na tome već se osobito bavi cijelim nizom izazovnih i u nekom pogledu „kontroverznih“ pitanja vezanih za djelokrug, ali i za narav istraživanja pastoralne teologije. K tomu ovaj je priručnik istinski teološki pokušaj suočavanja pastora s izazovima suvremenosti, što posebno vrijedi za hrvatsku situaciju danas. Tome treba dodati i njegovo sasvim posebno značenje u pogledu odnosa prema hrvatskoj teološko-pastoralnoj baštini u razlučivanju značenja hrvatskih teološko-pastoralnih udžbenika devetnaestog i dvadesetog stoljeća.

Zasigurno se može zaključiti da je ovaj priručnik u odnosu na mnoge teme koje su u njemu otvorene tek početak drugih budućih istraživanja. No time i je ispunjen jedan od glavnih ciljeva ovakvog djela. On je suvremen, ali u isto vrijeme i više nego dobro povijesno fundiran. Njegovi su uvidi poticajni i jasni, ali pritom ostavljaju sasvim dovoljno prostora za osobno i zajedničarsko pastoralno teologiziranje. Interdisciplinarnost i međunarodna povezanost među njegovim su glavnim označnicama. Zato ga se zasigurno može smatrati jednim od glavnih teološko-pastoralnih djela u Hrvatskoj na početku dvadeset prvog stoljeća.

Nikola Vranješ